

UDK 65.016.:331 (497.5)

Pregledni članak

Dr. sc. Vlatka Bilas

REGIONALNE EKONOMSKE INTEGRACIJE I KRETANJE RADA

1. UVOD

Svrha je ovog članka analizirati efekte mobilnosti radne snage te proučiti utjecaj stvaranja regionalnih integracija na samu mobilnost radne snage. Provedena je analiza tržišta rada i migracija u EU, ASEAN-u, MERCOSUR-u i NAFTA-i.

Fleksibilnost tržišta rada važna je za neku zemlju kako bi se efikasno mogla prilagoditi promjenama u potražnji, kako bi se mogla prilagoditi i prihvatiti nove tehnologije i kako bi se osigurala makroekonomska prilagodba, naročito kada se monetarna politika ne može koristiti unutar monetarne unije. Više je aspekata fleksibilnosti tržišta rada: način rada (privremena zaposlenja, zaposlenja na pola radnog vremena i sl.), fleksibilnost nadnica, mogućnost otpuštanja radnika, funkcionalna fleksibilnost kada je riječ o prilagodljivosti radne snage potražnji, fleksibilnost obrazovanja, usavršavanja i preusmjerenja radnika te geografska mobilnost radne snage koja predstavlja najočitije i najvjerojatnije sredstvo prilagodbe dviju regija, odnosno zemalja.

2. EFEKTI MEĐUNARODNE MOBILNOSTI RADA

U literaturi je uvriježeno stajalište kako se imigracijom samo povećava broj radnika i time povećava razina nezaposlenosti ili točnije da imigranti preotimaju poslove postojećim rezidentima¹. Međutim potrebno je imati na umu kako migranti nisu samo radnici, već i potrošači. Također mnogi donose kapital sa sobom. Imigracija utječe na agregate poput nezaposlenosti, plaća, inflacije, javnih financija i vanjskog duga.

Svaki useljenik donosi nove ideje, useljenici rade u novim industrijama i/ili privlače trgovinu i strana direktna ulaganja iz svojih domovina pa se može očekivati da imigracija utječe pozitivno na

Većina regionalnih integracija osim liberalizacije trgovine podrazumijeva i liberalizaciju kretanja proizvodnih faktora rada i kapitala, ovisno o stupnju i samoj prirodi regionalne integracije. U eri globalizacije regionalno povezivanje zemalja postaje sve češća praksa u svim dijelovima svijeta. Kao posljedica toga zapažen je i rast migracije radne snage na svjetskoj razini. Migracije imaju utjecaj kako na zemlju odredišta, tako i na zemlju podrijetla.

Ovaj rad istražuje efekte mobilnosti rada kao i utjecaj stvaranja regionalnih integracija na kretanje radne snage. Provedena je analiza migracija i tržišta rada u četiri odabrane regionalne integracije: EU, NAFTA, MERCOSUR i ASEAN.

Ključne riječi: tržište rada, migracije, regionalne integracije

* asistent, Ekonomski fakultet Zagreb

¹ Withers, G., (2003.), Immigration economics: concord and contestation, National Europe Centre Paper No. 65, http://www.anu.edu.au/NEC/withers_paper.pdf

poduzetništvo i inovacije². Imigracija utječe i na veličinu ekonomije, što može voditi većoj konkurenciji i efikasnosti.

Činjenica što su imigranti mlađi u prosjeku čini ih više prilagodljivijima ekonomskim promjenama. Useljenici često stvaraju klustere u većim gradovima, što također može povećati stopu rasta kroz aglomeracijske efekte. Migracija ima pozitivne efekte na trgovinu između zemlje emigracije i zemlje imigracije. Useljenici preferiraju proizvode iz svojih domovina zbog ukusa i/ili emocionalne povezanosti. Oni također mogu smanjiti transakcijske troškove bilateralne trgovine sa svojim domovinama zbog poslovnih kontakata, poznavanja jezika i sl.³ Potrebno je razlikovati efekte na izvoz i efekte na uvoz. Većinom je elastičnost efekta migracije na izvoz manja od elastičnosti ovog efekta na uvoz.

Davis i Weinstein došli su do zaključka kako imigracija u SAD-u stvara neto gubitak domaćim građanima u iznosu od oko 136 milijarda dolara 2002. godine, koji ima tendenciju rasta s rastom broja imigranata⁴. Negativni efekt dolazi zbog porasta ponude radnika. Također su pokazali da dok domaći građani gube od imigracije, imigranti imaju koristi od dolaska u SAD kao i oni koji su ostali u domovini imigranata. Visoka produktivnost u SAD-u motivirala je ulazak stranog rada i kapitala, što je za posljedicu imalo rast izvoza SAD-a i smanjenje izvoza drugih zemalja koje sada imaju i manje rada i manje kapitala. Ovo je utjecalo na pad cijena izvoza SAD-a i rast cijena uvoza SAD-a, što je loše za građane ove države.

Postoje očigledne ekonomske prednosti geografskoga kretanja radne snage. Kretanja osiguravaju alokativnu efikasnost – radnici su zaposleni na mjestima koja im najbolje odgovaraju i potražnja za radom u rastućim regijama smanjuje nezaposlenost u regijama koje zaostaju. Međutim postoje i neke

prednosti slabe mobilnosti rada⁵. Zajednice u kojima je mobilnost rada mala, relativno stabilne zajednice ističu se stabilnošću brakova, angažmanom građana kroz glasovanje, volontersku aktivnost, pripadnošću raznim klubovima, vjerskim organizacijama i sl. Sve te aktivnosti čine socijalni kapital određenog mjesta ili regije i taj socijalni kapital je nužni temelj za razvoj temeljen na povjerenju. Nadalje autori ističu kako se iz stabilnosti i povjerenja mogu razviti ekonomske prednosti drukčije od onih povezanih s mobilnošću radne snage – niži transakcijski troškovi u poslovanju s ekonomskim agentima, duži vremenski horizont kapitalnih investicija i volja građana da investiraju u specifičnu infrastrukturu poput škola i prometa. Dakle, postoji svojevrsni „*trade-off*“ koji bi trebalo uzeti u obzir prilikom razmatranja mobilnosti radne snage, ne da je akumulacija socijalnog kapitala značajnija od mobilnosti radnika i sl.

Kada govorimo o efektima imigracije na neku zemlju, najčešće se govori o smanjenju nadnice. Prema Rybczynskievu teoremu, kada su uvjeti trgovine konstantni, porast količine jednog faktora proizvodnje, dok je drugi faktor proizvodnje konstantan, povećao bi proizvodnju dobra koje intenzivnije koristi proizvodni faktor čija je količina porasla i smanjila bi se proizvodnja dobra koja intenzivnije koristi proizvodni faktor čija je količina ostala nepromijenjena. Vezano uz imigraciju, ako bi u ovakvu zemlju pod ovakvim pretpostavkama došlo do priljeva radne snage, odnosno rasta količine rada i kombinacija, proizvodnje se ne bi mijenjalo, priljev radne snage bi smanjio nadnice. Međutim, kako se vidi iz prikazanog teorema, kombinacija proizvodnje se mijenja i proizvodnja kapitalno intenzivnog dobra opada. Stoga potražnja za radom raste i zemlja može apsorbirati novopristiglu radnu snagu bez smanjivanja nadnice.

U Heckscher-Ohlin-Samuelsonovu modelu na migraciju se gleda kao privremeni fenomen. Migracija, trgovina i međunarodni tijekovi kapitala svojevrsni su supstituti. Svijet se sastoji od manje ili više sličnih ekonomija i migracija predstavlja samo privremeni fenomen prilagodbe na stazi prema ravnoteži. Radnici migriraju iz područja s više rada i relativno nižim nadnicama u područja s manje rada i relativno višim nadnicama i tako

² Poot, J., Cochrane, B., (2004.), Measuring the Economic Impact of Immigration: A Scoping Paper, Immigration Research Programme, <http://www.immigration.govt.nz/NR/rdonlyres/CC67A9CF-CDF5-4F87-9790-C6F61EBEEB18/0/ScopingpaperontheEconomicImpactsofImmigration.pdf>

³ Ibid.

⁴ Davis, D. R., Weinstein, D. E., (2005.), United States Technological Superiority and the Losses From Migration, Center for Immigration Studies, <http://www.cis.org/articles/2005/back205.html>.

⁵ Jacoby, S. M., Finkin, M. W., (2004.), Labor Mobility in a Federal System: The United States, <http://www.anderson.ucla.edu/documents/areas/fac/hrob/2SSRN-id514482.pdf>.

dolazi do ravnoteže. Ricardijanski svijet je svijet različitih ekonomija s aspekta tehnologije i razvoja. Migracija vodi procesima divergencije, odnosno polarizacije. Straubhaar tvrdi kako migracija neobrazovane radne snage može slijediti Heckscher-Ohlin-Samuelsonovo gledište⁶. Trgovinski i kapitalni tijekovi prije ili kasnije supstituiraju potrebu većih migracijskih tijekova relativno neobrazovanih radnika. Jeftinije je micati standardizirane proizvode i strojeve nego ljude. No, migracija relativno obrazovanih radnika može slijediti Ricardovo gledište. Naime, obrazovani radnici vjerojatno će ići u centre koji su im atraktivni.

Tradicionalno se za migraciju smatra kako podiže plaće i produktivnost u zemlji emigracije i smanjuje plaće i produktivnost u zemlji imigracije, kako je već navedeno. Stoga se mobilnosti radne snage, odnosno uklanjanju barijera mobilnosti radne snage često suprotstavljaju sindikati i političari. Međutim novija razmišljanja vezana uz migraciju smatraju kako priljev radnika ima utjecaja na porast produktivnosti, a ne na nadnice i nezaposlenost.

Također imigracija generira aktivnost u određenoj zemlji zbog dodatnog rasta potražnje. Emigracija smanjuje pritisak nezaposlenosti i osigurava priljev kapitala preko doznaka i sl. te migracija nosi koristi za sve⁷. Također je tradicionalno mišljenje da su trgovina i migracije supstituti – rad je uključen u proizvode kojima se trguje tako da je mobilnost nevažna. Međutim, s obzirom na to da migracija raste kao i obujam trgovine, to je dokaz da su komplementarni. Osim svih već navedenih efekata bitno je istaći kako migracije također utječu na suverenitet neke zemlje, etničku, jezičnu i religijsku strukturu nekog društva, kao i na politiku.

Jedan od tzv. novih oblika mobilnosti rada koji svakako zaslužuje da ga se spomene jest virtualna mobilnost, odnosno e-tržišta rada. Inovacije u komunikacijskoj tehnologiji kao što je internet daju mogućnosti fizičkim i pravnim osobama slanja velikih količina podataka bilo gdje u svijetu trenutno po graničnom trošku blizu nuli. Ova je

inovacija već utjecala na mnoge oblike poslovanja i uskoro će možda imati sličan utjecaj i na tržišta rada. Ekonomski su efekti ovih inovacija veliki, a jedan od važnijih je mogućnost ukidanja barijera dostavljanja određenih tipova usluga.

Kada se govori o migracijama i efektima migracija, potrebno je istaknuti i problem odljeva mozгова (engl. *brain drain*) zbog porasta potražnje za obrazovanom radnom snagom. Odljev mozgovga predstavlja veliki problem za zemlje u razvoju koje nemaju mogućnost svoju visoko obrazovanu radnu snagu zadržati i ponuditi im uvjete slične onima u razvijenim zemljama.

Direktan utjecaj odljeva mozgovga, odnosno značajan gubitak visoko obrazovanih ljudi koji odlaze u inozemstvo predstavlja smanjenje u akumulaciji ljudskoga kapitala i znanja. Ovaj je gubitak veći od jednostavnog gubitka investicija uloženi u obrazovanje emigranata i rezultira smanjenjem ekonomskog rasta zemalja u razvoju. Međutim u teoriji je poznato stajalište kojim se tvrdi kako smanjenje rasta emigracijske zemlje ovisi o stupnju do kojeg se negativni efekti odljeva mozgovga nadoknađuju povoljnim ekonomskim i migracijskim povratnim efektima.

3. UTJECAJ STVARANJA REGIONALNIH INTEGRACIJA NA MOBILNOST RADNE SNAGE

Kretanje rada predstavlja jedan od ključnih mehanizama prilagodbe šokovima koji pogađaju regionalne integracije. Od radnika se očekuje odgovor na međuregionalne razlike u nadnicama i zaposlenosti. Odgovor je naravno migracija.

Mobilnost rada vrlo je značajna posebno u monetarnoj uniji s obzirom na nepostojanje autonomne monetarne politike. Nezaposleni radnici migriraju u regije s povoljnijim uvjetima zapošljavanja i rada uravnotežujući na taj način efekte asimetričnih šokova. Migracija je pozitivno vezana s očekivanim razlikom u dohocima među regijama podrijetla i odredišta.

Treba imati na umu kako međunarodno kretanje radne snage obično ide u jednom smjeru – od siromašnijih prema bogatijim zemljama. Obično te bogatije zemlje, koje možemo zvati i zemljama odredišta, ne zahtijevaju slobodno kretanje rada. Također, vezano uz migraciju radne snage

⁶ Straubhaar, T., (2001.), *Migration and Labour Mobility in an Enlarged European Union*,

http://www.econ.kuleuven.be/tem/jaargangen/2001-2010/2001/TEM2001-2/TEM2001-2_239-271p.pdf

⁷ Collier, W., Vickerman, R., (2001.), *Mobility and regional labour markets: Lessons for employees and employers*, <http://www.kent.ac.uk/economics/research/interreg/MobilityandRegionalLabourMarkets.pdf>

potrebno je naglasiti kako se povijesno većina međunarodnih kretanja rada odnosila na ponudu neobrazovane radne snage⁸. Kada bi se uzeli u obzir dugoročni ekonomski, socijalni i politički troškovi međunarodnoga kretanja rada, upitno bi bilo da li neograničeno/slobodno kretanje rada nosi koristi zemljama odredišta. Veliko kretanje neobrazovane radne snage može generirati strukturalne promjene koje bi mogle usporiti usvajanje naprednih tehnologija.

Multilateralna suradnja u području slobodnoga kretanja radne snage vjerojatnije će nastati unutar okvira formalnih organizacija, kada je ekonomski jaz među zemljama koje pregovaraju manji, odnosno ekonomski razvoj simetričan te kada zemlje podrijetla nude zemljama odredišta neograničen ulazak na tržište. Što su razvijenije zajedničke institucije unutar regionalne integracije, to su sporazumi o slobodnom kretanju radne snage vjerojatniji i na većem stupnju. Integracije jamče dugoročnu interakciju. Uglavnom multilateralni sporazumi o kretanju radne snage najprije će nastati među ekonomski i politički stabilnim zemljama sličnih razina ekonomskog razvoja. Sporazumi među geografski bliskim zemljama sličnijih razina razvoja imaju liberalniji pristup problematici mobilnosti rada od geografski udaljenijih zemalja različitih razina razvoja.

Prema pristupu mobilnosti rada regionalne trgovinske integracije možemo podijeliti na one koje osiguravaju potpunu mobilnost radne snage, osiguravaju određenim skupinama pristup tržištu, koriste GATS model⁹ s nekim dodatnim elementima, koriste GATS model kao takav, ne osiguravaju pristup tržištu već olakšan ulazak ili one koje uopće nemaju nikakvih propisa o mobilnosti rada ili usluga.

Od regionalnih integracija koje omogućavaju potpunu mobilnost radne snage najistaknutija je Europska unija. Slobodno kretanje svakoga građanina unutar unije zajamčeno je kao jedna od četiriju

sloboda jedinstvenog tržišta (čl. 18 Sporazuma). Također unutar EU nisu potrebne vize ili radne dozvole, iako su dozvole prebivanja potrebne. Čak i ovako liberalan sustav ima određenih iznimaka vezanih uz javnu politiku, javnu sigurnost i javno zdravlje. I drugi regionalni trgovinski sporazumi omogućavaju slobodno kretanje radne snage: *European Economic Area (EEA)*¹⁰, *European Free Trade Association (EFTA)*¹¹, *Common Market for Eastern and Southern Africa (COMESA)*¹² i *Australia – New Zealand Closer Economic Relations (ANZCERTA)*.

NAFTA spada u drugu grupu sporazuma koji osiguravaju pristup tržištu određenim grupama. Ovaj sporazum olakšava kretanje poslovnih ljudi (čl. 16). Po ugledu na ovaj sporazum uređen je i Kanada-Čile sporazum o slobodnoj trgovini. Oba su sporazuma ograničena na privremeni ulazak. Pristup je u principu ograničen na četiri kategorije visoko obrazovane radne snage: trgovce i investitore, osobe premještene unutar društva, poslovne posjetitelje i profesionalce (detaljno definirana kategorija). Potrebno je istaknuti kako ove grupe nisu ograničene na usluge i mogu uključiti osobe u aktivnostima vezanim uz poljoprivredu i industriju. Vize su još uvijek potrebne, kao i radne dozvole za sve osim poslovnih posjetitelja. Ostali regionalni trgovinski sporazumi koji na ovaj način rješavaju pitanje mobilnosti radne snage jesu: Japan – Singapur sporazum o slobodnoj trgovini i Grupa trojice (Kolumbija, Meksiko i Venezuela).

ASEAN Free Trade Area (AFTA) pripada skupini regionalnih trgovinskih sporazuma koji koriste GATS model s nekim dodatnim elementima. Dodatni elementi uključuju sve oblike ponude i sektore usluga koji nisu uključeni u GATS model. Ostali regionalni trgovinski sporazumi koji na ovaj način rješavaju pitanje mobilnosti radne snage jesu: SAD – Jordan sporazum o slobodnoj trgovini, EU

⁸ Meyers, E., (2002.), *Multilateral Cooperation, Integration and Regimes: The Case of International Labor Mobility*, The Center for Comparative Immigration Studies, Working Paper 61, <http://www.ccisucsd.org/PUBLICATIONS/wrkg61.pdf>

⁹ Pokriva samo ulazak i privremeni boravak osoba s ciljem pružanja usluge. Ne bavi se traženjem državljanstva, trajnog zaposlenja i sl.

¹⁰ Austrija, Belgija, Danska, Finska, Francuska, Njemačka, Grčka, Island, Irsko, Italija, Lihtenštajn, Luksemburg, Nizozemska, Norveška, Portugal, Velika Britanija, Španjolska i Švedska.

¹¹ Island, Lihtenštajn, Norveška i Švicarska.

¹² Angola, Burundi, Komoro, Demokratska republika Kongo, Djibouti, Egipat, Eritrea, Etiopija, Kenija, Madagaskar, Malavi, Mauritius, Namibija, Ruanda, Sejšeli, Sudan, Svazi, Zambija i Zimbabve.

- Meksiko sporazum o slobodnoj trgovini, Euro
- Med sporazumi (Maroko i Tunis) i Novi Zeland
- Singapur *Closer Economic Partnership*.

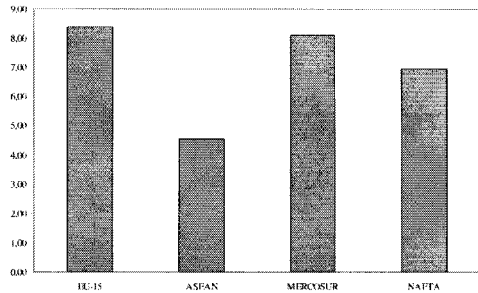
MERCOSUR koristi GATS model bez ikakvih dodatnih elemenata. U grupu regionalnih trgovinskih sporazuma koji ne osiguravaju pristup tržištu, ali olakšavaju ulazak spadaju *Asia Pacific Economic Co-operation Forum (APEC)*¹³ i *South Asian Association for Regional Co-operation (SAARC)*¹⁴.

4. ANALIZA TRŽIŠTA RADA I MIGRACIJA U EU, ASEAN-u, MERCOSUR-u I NAFTA-i

Kézdi tvrdi kako veća disperzija stopa nezaposlenosti predstavlja indikator manje fleksibilnih tržišta rada¹⁵. Kako je već navedeno, više je aspekata fleksibilnosti tržišta rada: način rada, fleksibilnost nadnica, odnosno plaća, mogućnost otpuštanja radnika, fleksibilnost obrazovanja i geografska mobilnost radne snage. To bi značilo da ukoliko postoji velika disperzija stopa nezaposlenosti, odnosno ukoliko je manja fleksibilnost tržišta rada, da je to moguće zbog male geografske mobilnosti radne snage kao jednog od aspekata manje fleksibilnosti tržišta rada.

Na temelju podataka Svjetske banke (*World Development Indicators*)¹⁶ izračunate su prosječne stope nezaposlenosti za EU-15, ASEAN, MERCOSUR i NAFTAu za razdoblje 1980.–2002. po godinama. Na slici 1 prikazane su prosječne stope nezaposlenosti ovih regionalnih integracija za cijelo promatrano razdoblje.

Slika 1. Prosječna stopa nezaposlenosti u EU-15, ASEAN-u, MERCOSUR-u i NAFTA-i za razdoblje 1980.–2002.

Izvor: izračun autorice

Iz slike 1 vidljivo je kako u promatranom razdoblju EU-15 ima najvišu prosječnu stopu nezaposlenosti od 8,40%, vrlo je blizu MERCOSUR s 8,11%. NAFTA ima nešto nižu prosječnu stopu nezaposlenosti od 6,96%, dok ASEAN ima najnižu od 4,55%.

Dalje je analizirano razlikuju li se grupacije po prosječnoj stopi nezaposlenosti za svaku godinu, provedena je analiza varijance koja je pokazala da su 1996., 1997., 2000., 2001. i 2002. godine postojale statistički značajne razlike u prosječnim stopama nezaposlenosti u grupacijama, dok u ostalim godinama nije bilo razlika. Zatim su analizirane pojedinačne statistički značajne razlike. Pojedinačne statistički značajne razlike pojavljuju se u posljednje tri godine za koje postoje podaci (2000.–2002.), tada su očito razlike među grupacijama puno veće nego ranije. Razlog je taj što članice MERCOSUR-a imaju znatno veću stopu nezaposlenosti od preostale tri regionalne integracije upravo u tome razdoblju 2000.–2002. Kako je već uvodno napomenuto, disperzija stopa nezaposlenosti predstavlja indikator manje fleksibilnih tržišta rada te su izračunate varijance stopa nezaposlenosti unutar regionalnih integracija po godinama (tablica 1).

¹³ Australija, Brunei Darussalam, Kanada, Čile, Kina, Hong Kong, Indonezija, Japan, Koreja, Malezija, Meksiko, Novi Zeland, Papua Nova Gvineja, Peru, Filipini, Rusija, Singapur, Kineski Taipei, Tajland, SAD i Vijetnam.

¹⁴ Bangladeš, Butan, Indija, Maldivi, Nepal, Pakistan i Sri Lanka.

¹⁵ Kézdi, G., (2002.), *The geographic mobility of labor and the rigidity of European labor markets*, Institute of Economics, Hungarian Academy of Sciences, Discussion Papers 2002/16,

<http://econ.core.hu/doc/dp/dp/mtdp0216.pdf>

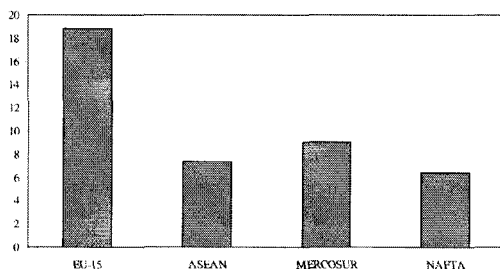
¹⁶ U analizu su uključene sve zemlje članice regionalnih integracija ukoliko to podaci dopuštaju, ukoliko ne, samo one za koje su dostupni podaci. Većinom su sve članice uključene.

Tablica 1. Varijance stopa nezaposlenosti unutar EU-15, ASEAN-a, MERCOSUR-a i NAFTA-e za razdoblje 1980.-2002.

	EU-15	ASEAN	MERCOSUR	NAFTA
1980.	9,37	4,01	0,86	0,08
1981.	12,86	4,27	0,02	0,00
1982.	15,86	2,62	0,72	0,85
1983.	16,74	1,16	4,81	2,64
1984.	22,99	4,57	3,58	7,22
1985.	25,96	2,39	1,09	6,13
1986.	26,90	3,94	12,53	3,38
1987.	26,71	3,58	5,35	3,38
1988.	25,15	7,19	4,36	7,06
1989.	22,32	11,13	4,89	2,42
1990.	17,98	8,69	4,16	3,13
1991.	16,47	15,12	4,32	13,33
1992.	19,16	9,90	2,39	16,44
1993.	26,18	10,98	4,94	16,86
1994.	26,88	14,32	15,12	10,09
1995.	23,09	10,15	45,23	4,57
1996.	20,66	5,63	31,08	7,82
1997.	19,14	7,43	25,21	8,73
1998.	16,92	7,59	9,40	7,69
1999.	14,42	7,24	9,36	7,70
2000.	12,01	9,42	0,98	5,37
2001.	8,55	10,62	17,20	6,50
2002.	7,51	7,54	0,50	7,21

Izvor: izračun autorice

Ako je disperzija (tj. varijanca) stope nezaposlenosti unutar pojedine grupacije povezana sa fleksibilnošću tržišta rada, tada je potrebno napraviti analizu varijance za testiranje odstupanja prosječnih varijanci. Analiza je pokazala da postoji statistički značajna razlika na razini grupacija, te unutar grupacija (što će reći da se te varijance mijenjaju kroz vrijeme)¹⁷. Kada usporedimo promatrane regionalne integracije (slika 2), odnosno prikazemo prosječne varijance, dobijemo vrlo zanimljive rezultate.

Slika 2. Prosječna varijanca stopa nezaposlenosti unutar EU-15, ASEAN-a, MERCOSUR-a i NAFTA-e za razdoblje 1980.-2002.

Izvor: izračun autorice

Prosječna varijanca stope nezaposlenosti u EU-15 u razdoblju 1980.-2002. godine statistički je znatno veća od prosječnih varijanci u preostale tri regionalne integracije. Dakle, fleksibilnost tržišta rada je u EU-15 prema tome manja u prosjeku nego u preostale tri grupacije uzmemo li u obzir promatrano vremensko razdoblje. Iz ovoga bismo mogli također zaključiti kako je i mobilnost radne snage manja u odnosu na ostale regionalne integracije. Gledajući tablicu 1 varijance stopa nezaposlenosti u Europskoj uniji iako visoke pokazuju trend opadanja od 1994. godine, da bi na kraju promatranog razdoblja došle gotovo na razinu onih u NAFTA-i i ASEAN-u. ASEAN ima prosječnu varijancu stope nezaposlenosti 7,37, MERCOSUR 9,05, dok NAFTA ima najnižu prosječnu varijancu stope nezaposlenosti 6,46. NAFTA dakle ima najfleksibilnije tržište rada, odnosno najveći ostvareni stupanj mobilnosti radne snage. Za SAD je mobilnost radne snage jedna od davno uočenih karakteristika, dok su u EU ljudi više zatvoreni, većina ih živi cijeli život u istim gradovima. U SAD-u ljudi često mijenjaju poslove i mjesto stanovanja, što se odražava na disperziju stopa nezaposlenosti, odnosno na fleksibilnost tržišta rada.

Kako bi se opovrgnule tradicionalne tvrdnje o vezi trgovine i kretanja rada, napravljena je korelacija udjela imigranata u ukupnoj populaciji i udjela trgovine u BDP-u. Tradicionalno je mišljenje da su trgovina i migracije supstituti – rad je uključen u proizvode kojima se trguje tako da je mobilnost radne snage nevažna. Međutim migracija u svijetu raste kao i obujam trgovine.

¹⁷ Analiza se nalazi u Prilogu .

Izračunat je Pearsonov koeficijent korelacije koji se uvijek nalazi između -1 i +1 za 1960., 1970., 1980., 1990. i 2000. godinu. Što je bliži svojom vrijednošću prema +/-1, to je veza koja se istražuje bliže savršeno linearnoj¹⁸.

Tablica 2. Pearsonov koeficijent korelacije za EU, ASEAN, MERCOSUR i NAFTA-u 1960.-2000.

EU_15	Pearson Correlation	,965(**)
	Sig. (2-tailed)	0,008
	N	5
ASEAN	Pearson Correlation	-0,094
	Sig. (2-tailed)	0,881
	N	5
MERCOSUR	Pearson Correlation	-0,837
	Sig. (2-tailed)	0,077
	N	5
NAFTA	Pearson Correlation	,935(*)
	Sig. (2-tailed)	0,02
	N	5

** Correlation is significant at the 0,01 level (2-tailed).

* Correlation is significant at the 0,05 level (2-tailed).

Izvor: Izračun autorice

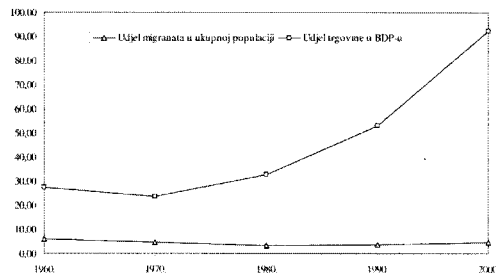
U EU i NAFTA-i postoji jaka pozitivna povezanost, u ASEAN-u nema povezanosti, što je vidljivo i iz slike 3, dok je u MERCOSUR-u jaka negativna povezanost između udjela trgovine u BDP-u i imigranata u ukupnoj populaciji. Dakle, u EU i NAFTA-i rastle su i trgovina i migracije, što ruši tvrdnju da su trgovina i rad supstituti. U MERCOSUR-u je udjel trgovine znatno porastao u promatranome razdoblju, a udjel imigranata u ukupnoj populaciji se smanjio što bi onda išlo u prilog tvrdnji da su trgovina i rad supstituti, odnosno da je rad uključen u proizvode kojima se trguje tako da nema potrebe za mobilnošću radne snage. Što je veći obujam trgovine, to bi bila manja potreba za kretanjem radne snage.

¹⁸ Vrijednost Pearsonova koeficijenta definirana je na sljedeći način:

- -1,0 do -0,7 jaka negativna povezanost
- -0,7 do -0,3 slaba negativna povezanost
- -0,3 do +0,3 mala ili nikakva povezanost
- +0,3 do +0,7 slaba pozitivna povezanost
- +0,7 to +1,0 jaka pozitivna povezanost.

Zanimljivo je istaknuti kako je u zemljama EU tekući račun za promatrane godine bio u deficitu, što bi značilo ako su te zemlje neto uvoznici i da su trgovina i rad supstituti, udjel imigranata u populaciji bi padao, a taj je udjel stvarno rastao.

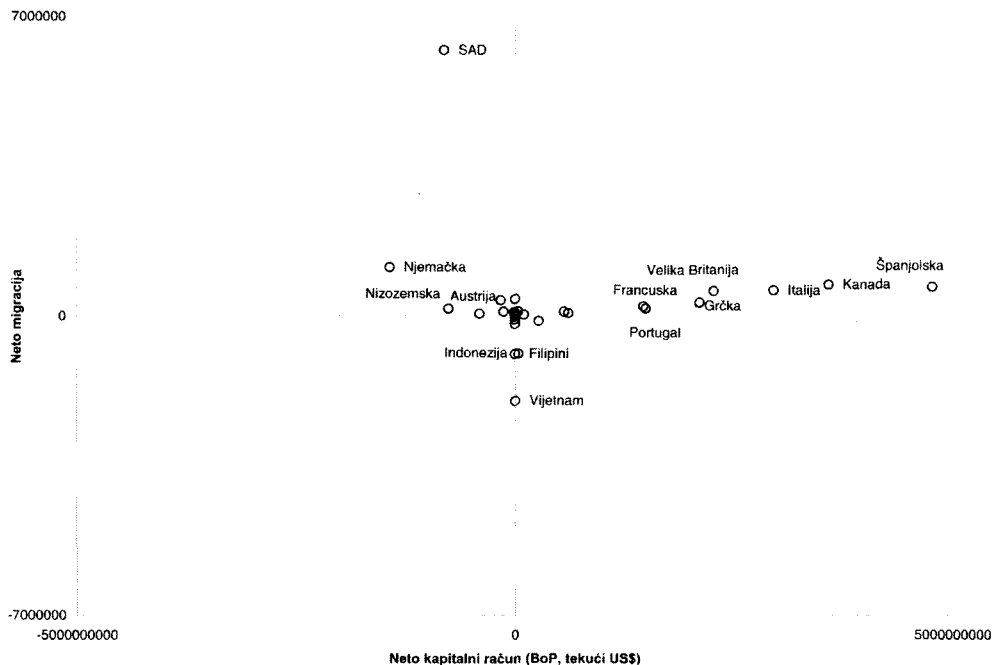
Slika 3. Udjel trgovine u BDP-u i migranata u ukupnoj populaciji u ASEAN-u 1960.-2000.

Izvor: World Development Indicators

Na kraju ove analize tržišta rada i migracijskih trendova u regionalnim integracijama bilo bi dobro vidjeti kako se u promatranim zemljama odnosno regionalnim integracijama kreće kapital i rad odnosno da li zemlje izvoze i kapital i radnu snagu, samo jedno ili možda uvoze oboje. Na slici 4 možemo vidjeti odnos neto migracije i neto kapitalnog računa u navedenim zemljama, kako bismo vidjeli smjerove kretanja kapitala i rada.

Za sve članice EU-15 neto migracija je pozitivna. Neto kapitalni račun je negativan za Austriju, Belgiju, Dansku, Njemačku i Nizozemsku, odnosno one su neto uvoznice kapitala i uvoze radnu snagu, dok su druge članice EU-15 2000. godine bile neto izvoznice kapitala i neto uvoznice radne snage. Unutar ASEAN-a Vijetnam, Tajland, Indonezija, Laos i Filipini su neto izvoznice radne snage, ostale članice neto uvoznice, dok je jedino Singapur neto uvoznik kapitala. Što se tiče zemalja članica MERCOSUR-a, sve su neto izvoznice rada, Brazil i Paragvaj neto izvoznici kapitala, dok je kapitalni račun Argentine i Urugvaja u ravnoteži. Što se tiče NAFTA-e, rezultati su očekivani, samo je Meksiko neto izvoznik radne snage, s tim da je Kanada neto izvoznik kapitala, a SAD neto uvoznik kapitala.

Slika 4. Neto migracija i neto kapitalni račun zemalja članica EU-15, ASEAN-a, MERCOSUR-a i NAFTA-e 2000. godine

Izvor: World Development Indicators

Prosječni BDP *per capita* navedenih zemalja uvoznica radne snage 2000. godine iznosi 21,303 USD, dok prosječni BDP *per capita* navedenih zemalja izvoznica radne snage 2000. godine iznosi svega 2,937 USD pa možemo zaključiti kako su većinom siromašnije zemlje neto izvoznice radne snage, a bogatije uvoznice radne snage. Kao regionalne integracije, EU-15 i NAFTA uvoze radnu snagu, dok ASEAN i MERCOSUR izvoze radnu snagu. Što se tiče neto kapitalnog računa, zemlje različitih razina se pojavljuju kao neto izvoznice ili neto uvoznice kapitala.

5. ZAKLJUČAK

Tradicionalno se za migraciju smatra kako podiže plaće i produktivnost u zemlji emigracije i smanjuje plaće i produktivnost u zemlji migracije. Stoga se mobilnosti radne snage često suprotstavljaju sindikati i političari. Novija razmišljanja vezana uz migraciju smatraju kako priljev radnika ima utjecaja na porast produktivnosti, a ne na nadnice i nezaposlenost. Također imigracija generira

aktivnost u određenoj zemlji zbog dodatnog rasta potražnje. Također je tradicionalno mišljenje da su trgovina i migracije supstituti – rad je uključen u proizvode kojima se trguje tako da je mobilnost nevažna. Međutim s obzirom na to da migracija raste kao i obujam trgovine, to je dokaz da su komplementarni.

Danas postoje i e-tržišta rada kao jedan novi trend s kojim se susreće tržište rada. Inovacije u komunikacijskoj tehnologiji kao što je internet omogućavaju fizičkim i pravnim osobama slanje velikih količina podataka bilo gdje u svijetu trenutno po graničnom trošku blizu nuli bez barijera dostavljanja određenih tipova usluga. Kada se govori o migracijama i efektima migracija, potrebno je istaknuti i problem odljeva mozgova zbog porasta potražnje za obrazovanom radnom snagom. Odljev mozgova predstavlja veliki problem za zemlje u razvoju koje nemaju mogućnost svoju visoko obrazovanu radnu snagu zadržati i ponuditi im uvjete slične onima u razvijenim zemljama. Direktna utjecaj odljeva mozgova, odnosno značajan gubitak visoko obrazovanih ljudi koji odlaze u inozemstvo predstavlja smanjenje u akumulaciji ljudskog kapitala i znanja. Ovaj gubitak je

veći od jednostavnog gubitka investicija uloženi u obrazovanje emigranata i rezultira smanjenjem ekonomskog rasta zemalja u razvoju. U literaturi je poznato stajalište kojim se tvrdi kako smanjenje rasta emigracijske zemlje ovisi o stupnju do kojeg se negativni efekti odljeva mozгова nadoknađuju povoljnim ekonomskim i migracijskim povratnim efektima. Postoje razne politike kojima se može utjecati na stvaranje pozitivnih povratnih efekata emigracije visoko obrazovanih radnika.

U radu je provedena analiza tržišta rada i migracija u EU, ASEAN-u, MERCOSUR-u i NAFTA-i. U razdoblju 1980.-2002. EU-15 ima najvišu prosječnu stopu nezaposlenosti od 8,40%, vrlo je blizu MERCOSUR s 8,11%. NAFTA ima nešto nižu prosječnu stopu nezaposlenosti od 6,96%, dok ASEAN ima najnižu od 4,55%. Prosječna varijanca stope nezaposlenosti u EU-15 u periodu 1980.-2002. godine statistički je značajno veća od prosječnih varijanci u preostale tri regionalne integracije. Dakle fleksibilnost tržišta rada je u EU-15 prema tome manja u prosjeku nego u preostale tri grupacije uzmemo li u obzir promatrano vremensko razdoblje. Iz ovoga bismo mogli također zaključiti kako je i mobilnost radne snage manja u odnosu na ostale regionalne integracije. Gledajući varijance stopa nezaposlenosti u Europskoj uniji, iako su visoke, pokazuju trend opadanja od 1994. godine, da bi na kraju promatranog razdoblja došle gotovo na razinu onih u NAFTA-i i ASEAN-u. ASEAN ima prosječnu varijancu stope nezaposlenosti 7,37,

MERCOSUR 9,05, dok NAFTA ima najnižu prosječnu varijancu stope nezaposlenosti 6,46. NAFTA dakle ima najfleksibilnije tržište rada, odnosno najveći ostvareni stupanj mobilnosti radne snage. Kako bi se opovrgnule tradicionalne tvrdnje o povezanosti trgovine i kretanja rada, napravljena je korelacija udjela imigranata u ukupnoj populaciji i udjela trgovine u BDP-u. Tradicionalno je mišljenje da su trgovina i migracije supstituti – rad je uključen u proizvode kojima se trguje tako da je mobilnost radne snage nevažna. Međutim, migracija u svijetu raste kao i obujam trgovine. U EU i NAFTA-i postoji jaka pozitivna povezanost, u ASEAN-u nema povezanosti, dok je u MERCOSUR-u jaka negativna povezanost između udjela trgovine u BDP-u i imigranata u ukupnoj populaciji. Dakle, u EU i NAFTA-i rasle su i trgovina i migracije, što ruši tvrdnju da su trgovina i rad supstituti. U MERCOSUR-u je udjel trgovine znatno porastao u promatranome razdoblju, a udjel imigranata u ukupnoj populaciji se smanjio, što bi onda išlo u prilog tvrdnji da su trgovina i rad supstituti, odnosno da je rad uključen u proizvode kojima se trguje tako da nema potrebe više za mobilnošću radne snage. Što je veći obujam trgovine, to bi bila manja potreba za kretanjem radne snage. Zanimljivo je istaknuti kako je u zemljama EU tekući račun za promatrane godine bio u deficitu, što bi značilo ako su te zemlje neto uvoznici i da su trgovina i rad supstituti, udjel imigranata u populaciji bi padao, a taj je udjel stvarno rastao.

Literatura

Bilas, V. (2006.), Analiza integracijskih trendova u svijetu i položaj Hrvatske, doktorska disertacija, Ekonomski fakultet Zagreb

Borjas, G. J., (1999.), *The Economic Analysis of Immigration*, <http://ksghome.harvard.edu/~GBorjas/Papers/HANDBOOK.pdf>

Collier, W., Vickerman, R., (2001.), *Mobility and regional labour markets: Lessons for employees and employers*, <http://www.kent.ac.uk/economics/research/interreg/MobilityandRegionalLabourMarkets.pdf>

Davis, D. R., Weinstein, D. E., (2005.), *United States Technological Superiority and the Losses From Migration*, Center for Immigration Studies, <http://www.cis.org/articles/2005/back205.html>

Grant, H. M., Townsend, J., (2004.), *Free Trade, Foreign Investment and Migration: Canada's Experience under NAFTA*, Prairie Centre of Excellence, Working Paper No. WP01-04,

<http://pcerii.metropolis.net/WorkingPapers/WP01-04.pdf>

Jacoby, S. M., Finkin, M. W., (2004.), *Labor Mobility in a Federal System: The United States*, <http://www.anderson.ucla.edu/documents/areas/fac/hrob/2SSRN-id514482.pdf>

Kézdi, G., (2002.), *The geographic mobility of labor and the rigidity of European labor markets*, Institute of Economics, Hungarian Academy of Sciences, Discussion Papers 2002/16,

<http://econ.core.hu/doc/dp/dp/mtdp0216.pdf>

Lowell, B. L., (2001.), *Policy Responses to the International Mobility of Skilled Labour*, International Migration Paper 45, <http://www.ilo.org/public/english/protection/migrant/download/imp/imp45.pdf>

Meyers, E., (2002.), *Multilateral Cooperation, Integration and Regimes: The Case of International Labor Mobility*, The Center for Comparative Immigration Studies, Working Paper 61, <http://www.csisucsd.org/PUBLICATIONS/wrkg61.pdf>

OECD, Working Party of the Trade Committee (2002.), *Labour mobility in regional trade agreements*, [http://www.oilis.oecd.org/oilis/2002doc.nsf/LinkTo/td-tc-wp\(2002\)16-final](http://www.oilis.oecd.org/oilis/2002doc.nsf/LinkTo/td-tc-wp(2002)16-final)

Pesola, H., (2006.), *FDI, Labour Mobility and Wages*, http://www.hecer.fi/FDPE/documents/labour/labour106_hp_paper.pdf

Poot, J., Cochrane, B., (2004.), *Measuring the Economic Impact of Immigration: A Scoping Paper*, Immigration Research Programme, <http://www.immigration.govt.nz/NR/rdonlyres/CC67A9CF-CDF5-4F87-9790-C6F61EBEEB18/0/ScopingpaperontheEconomicImpactsofImmigration.pdf>

Straubhaar, T., (2001.), *Migration and Labour Mobility in an Enlarged European Union*,

http://www.econ.kuleuven.be/tem/jaargangen/2001-2010/2001/TEM2001-2/TEM2001-2_239-271p.pdf

Withers, G., (2003.), *Immigration economics: concord and contestation*, National Europe Centre Paper No. 65, http://www.anu.edu.au/NEC/withers_paper.pdf

Prilog: Analiza stopa nezaposlenosti u EU-15, ASEAN-u, MERCOSUR-u i NAFTA-i 1980.-2002.

ANOVA

Godina	Izvor varijabiliteta	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
g_1980	Between Groups	37,987	3	12,662	1,761	0,193
	Within Groups	122,226	17	7,190		
	Total	160,212	20			
g_1981	Between Groups	49,216	3	16,405	1,640	0,222
	Within Groups	150,045	15	10,003		
	Total	199,262	18			
g_1982	Between Groups	94,830	3	31,610	2,716	0,077
	Within Groups	197,884	17	11,640		
	Total	292,714	20			
g_1983	Between Groups	113,840	3	37,947	2,995	0,060
	Within Groups	215,412	17	12,671		
	Total	329,251	20			
g_1984	Between Groups	124,494	3	41,498	2,457	0,096
	Within Groups	303,996	18	16,889		
	Total	428,490	21			
g_1985	Between Groups	115,890	3	38,630	2,127	0,132
	Within Groups	326,977	18	18,165		
	Total	442,868	21			
g_1986	Between Groups	67,986	3	22,662	1,146	0,356
	Within Groups	375,598	19	19,768		
	Total	443,584	22			
g_1987	Between Groups	37,588	3	12,529	0,664	0,584
	Within Groups	377,352	20	18,868		
	Total	414,940	23			

Godina	Izvor varijabiliteta	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
g_1988	Between Groups	50,957	3	16,986	0,949	0,435
	Within Groups	375,678	21	17,889		
	Total	426,636	24			
g_1989	Between Groups	33,109	3	11,036	0,648	0,593
	Within Groups	340,688	20	17,034		
	Total	373,798	23			
g_1990	Between Groups	26,481	3	8,827	0,641	0,598
	Within Groups	275,444	20	13,772		
	Total	301,926	23			
g_1991	Between Groups	25,196	3	8,399	0,567	0,643
	Within Groups	296,151	20	14,808		
	Total	321,346	23			
g_1992	Between Groups	64,856	3	21,619	1,407	0,267
	Within Groups	338,044	22	15,366		
	Total	402,900	25			
g_1993	Between Groups	120,996	3	40,332	1,981	0,146
	Within Groups	447,999	22	20,364		
	Total	568,995	25			
g_1994	Between Groups	108,691	3	36,230	1,591	0,223
	Within Groups	455,440	20	22,772		
	Total	564,131	23			
g_1995	Between Groups	123,348	3	41,116	1,815	0,174
	Within Groups	498,511	22	22,660		
	Total	621,858	25			
g_1996	Between Groups	172,103	3	57,368	3,240	0,042
	Within Groups	389,520	22	17,705		
	Total	561,623	25			
g_1997	Between Groups	150,470	3	50,157	3,095	0,049
	Within Groups	340,313	21	16,205		
	Total	490,783	24			
g_1998	Between Groups	72,890	3	24,297	1,798	0,176
	Within Groups	310,880	23	13,517		
	Total	383,770	26			
g_1999	Between Groups	81,512	3	27,171	2,278	0,106
	Within Groups	274,287	23	11,926		
	Total	355,799	26			
g_2000	Between Groups	143,373	3	47,791	4,614	0,012
	Within Groups	217,537	21	10,359		
	Total	360,910	24			
g_2001	Between Groups	197,556	3	65,852	6,879	0,002
	Within Groups	220,178	23	9,573		
	Total	417,734	26			
g_2002	Between Groups	305,637	3	101,879	14,317	0,000
	Within Groups	135,200	19	7,116		
	Total	440,837	22			

Scheffe Multiple Comparisons

Dependent Variable	(I) Grupacija	(J) Grupacija	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.
g_1996	EU-15	ASEAN	6,17067	2,17289	0,071
		MERCOSUR	-1,03333	2,66124	0,985
		NAFTA	3,33333	2,66124	0,671
	ASEAN	EU-15	-6,17067	2,17289	0,071
		MERCOSUR	-7,20400	3,07293	0,171
		NAFTA	-2,83733	3,07293	0,836
	MERCOSUR	EU-15	1,03333	2,66124	0,985
		ASEAN	7,20400	3,07293	0,171
		NAFTA	4,36667	3,43564	0,661
	NAFTA	EU-15	-3,33333	2,66124	0,671
		ASEAN	2,83733	3,07293	0,836
		MERCOSUR	-4,36667	3,43564	0,661
g_1997	EU-15	ASEAN	5,49667	2,07881	0,104
		MERCOSUR	-2,18333	3,03036	0,913
		NAFTA	3,36667	2,54601	0,633
	ASEAN	EU-15	-5,49667	2,07881	0,104
		MERCOSUR	-7,68000	3,36805	0,191
		NAFTA	-2,13000	2,93988	0,912
	MERCOSUR	EU-15	2,18333	3,03036	0,913
		ASEAN	7,68000	3,36805	0,191
		NAFTA	5,55000	3,67485	0,529
	NAFTA	EU-15	-3,36667	2,54601	0,633
		ASEAN	2,13000	2,93988	0,912
		MERCOSUR	-5,55000	3,67485	0,529
g_2000	EU-15	ASEAN	1,67067	1,66204	0,799
		MERCOSUR	-7,41333(*)	2,42282	0,048
		NAFTA	2,55333	2,03557	0,670
	ASEAN	EU-15	-1,67067	1,66204	0,799
		MERCOSUR	-9,08400(*)	2,69281	0,026
		NAFTA	0,88267	2,35048	0,986
	MERCOSUR	EU-15	7,41333(*)	2,42282	0,048
		ASEAN	9,08400(*)	2,69281	0,026
		NAFTA	9,96667(*)	2,93810	0,025
	NAFTA	EU-15	-2,55333	2,03557	0,670
		ASEAN	-0,88267	2,35048	0,986
		MERCOSUR	-9,96667(*)	2,93810	0,025

Dependent Variable	(I) Grupacija	(J) Grupacija	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.
g_2001	EU-15	ASEAN	1,27667	1,49455	0,865
		MERCOSUR	-7,87333(*)	1,95683	0,006
		NAFTA	1,49333	1,95683	0,899
	ASEAN	EU-15	-1,27667	1,49455	0,865
		MERCOSUR	-9,15000(*)	2,18780	0,004
		NAFTA	0,21667	2,18780	1,000
	MERCOSUR	EU-15	7,87333(*)	1,95683	0,006
		ASEAN	9,15000(*)	2,18780	0,004
		NAFTA	9,36667(*)	2,52625	0,012
	NAFTA	EU-15	-1,49333	1,95683	0,899
		ASEAN	-0,21667	2,18780	1,000
		MERCOSUR	-9,36667(*)	2,52625	0,012
g_2002	EU-15	ASEAN	0,43333	1,68710	0,995
		MERCOSUR	-12,63333(*)	2,00805	0,000
		NAFTA	1,16667	1,68710	0,922
	ASEAN	EU-15	-0,43333	1,68710	0,995
		MERCOSUR	-13,06667(*)	2,43512	0,000
		NAFTA	0,73333	2,17804	0,990
	MERCOSUR	EU-15	12,63333(*)	2,00805	0,000
		ASEAN	13,06667(*)	2,43512	0,000
		NAFTA	13,80000(*)	2,43512	0,000
	NAFTA	EU-15	-1,16667	1,68710	0,922
		ASEAN	-0,73333	2,17804	0,990
		MERCOSUR	-13,80000(*)	2,43512	0,000

* The mean difference is significant at the .05 level.

GENERAL LINEAR MODEL

Within-Subjects Factors

Measure: MEASURE_1

grupa	Dependent Variable
1	EU_15
2	ASEAN
3	MERCOSUR
4	NAFTA

Descriptive Statistics

	Mean	Std. Deviation	N
EU-15	18,861945207782610	6,164423047431120	23
ASEAN	7,370223457956520	3,754270802537681	23
MERCOSUR	9,048369602130430	11,278943003961940	23
NAFTA	6,461739164695650	4,570867204284280	23

Tests of Within-Subjects Contrasts

Measure: MEASURE_1

Source	grupa	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
grupa	Linear	1451,123	1	1451,123	71,647	0,000
Error(grupa)	Linear	445,584	22	20,254		

Tests of Between-Subjects Effects

Measure: MEASURE_1

Transformed Variable: Average

Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Intercept	10018,902	1	10018,902	137,430	0,000
Error	1603,844	22	72,902		

Pairwise Comparisons

Measure: MEASURE_1

(I) grupa	(J) grupa	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.(a)
1	2	11,492(*)	1,494	0,000
	3	9,814(*)	2,419	0,001
	4	12,400(*)	1,408	0,000
2	1	-11,492(*)	1,494	0,000
	3	-1,678	2,312	0,475
	4	0,908	0,793	0,264
3	1	-9,814(*)	2,419	0,001
	2	1,678	2,312	0,475
	4	2,587	2,470	0,306
4	1	-12,400(*)	1,408	0,000
	2	-0,908	0,793	0,264
	3	-2,587	2,470	0,306

Based on estimated marginal means

* The mean difference is significant at the ,05 level.

a Adjustment for multiple comparisons: Least Significant Difference (equivalent to no adjustments).

Vlatka Bilas, Ph. D.

REGIONAL ECONOMIC INTEGRATIONS AND MOVING OF LABOUR

Summary

Most regional integrations today include not only the liberalization of trade but also the liberalization of labour and capital movement dependent upon the level and the nature

of regional integration itself. In the era of globalization, the regional integration of national economies has grown in the popularity all over the world; consequently, the worldwide labour migration is growing as well. Migrations have an impact on both destination country and the country of origin.

This paper is researching the effects of labour mobility and the impact of regional integrations on the movement of labour. An analysis of migration and labour market is carried out within four selected regional integrations: EU, NAFTA, MERCOSUR and SEAN.

Key words: labour market, migration, regional integration, moving of labour